

EDICE OIKÚMENÉ
Svazek 203

HANNAH ARENDTOVÁ
GERSHOM SCHOLEM

Korespondence

Přeložili Alice Marxová
a Ondřej Sekal

PRAHA
2020

Svého času jsem Vám neposlal svůj buberovský článek v říjnovém Commentary, jelikož jsem neměl žádné výtisky a doufal jsem, že se k Vám tento závažný exemplář mého spisování dostane i tak.⁶³⁰

[132. Scholem Arendtové
Jeruzalém, 23./24. červen 1963; německy]⁶³¹

Jeruzalém, 23. VI. 1963

Milá Hanno,

je to asi šest týdnů, co jsem obdržel Vaši knihu o procesu s Eichmannem,⁶³² a pokud Vám o ní píše teprve nyní, je to proto, že jsem se hned nedokázal na čtení soustředit. To se mi podařilo až během poslední doby. Nezabýval jsem se otázkou, zdali všechny údaje věcné a historické povahy, které uvádíte, souhlasí. Podle mnohých detailů, které mohu posoudit, je tam řada nedorozumění a omylů. Ale otázka správnosti na této rovině, již se budou věnovat mnozí Vaši kritikové, kterých se nebude nedostávat, není pro to, co bych Vám chtěl říci, ústřední.

Vaše kniha se točí kolem dvou center, kterými jsou Židé a jejich chování v katastrofě,⁶³³ a Eichmann a jeho zodpovědnost. O problému Židů jsem přemýšlel mnoho let a studoval jsem o tom nemalé množství literatury. Je mi, jako patrně každému současníkovi oněch událostí, naprosto jasné, jak nesmírně vážná, spletitá a nikterak průhledná tato otázka je. V židovské historii (a tou se koneckonců zabývám už 50 let) jsou aspekty, které rozhodně nepostrádají propastností: démonická propadlost životu, nejistá orientace v tomto světě (proti které stojí jistota lidí zbožných, o které se ve Vaší knize dojmavě mlčí), slabost, která se nesmírně

⁶³¹ Předběžná verze tohoto dopisu (bez rukopisné doušky), která se nachází v Scholemově archivu a která se z větší části shoduje s verzí tohoto dopisu, jakož i odpověď Arendtové z 20. 7. (dopis 133), vyšly 16. 8. 1963 v listu *Mitteilungsblatt des Irgun Olei Merkas Europa* č. 33 (orgánu Organizace středoevropských přistěhovalců) vycházejícím v němčině; dále 20. 10. 1963 v *NZZ*, v lednu 1964 v anglickém překladu, který Arendtová prohlédla, v časopise *Encounter* a 31. 1. 1964 v hebrejských novinách *Davar*; 20. 12. 1963 vyšly výňatky z dopisu Arendtové v newyorském časopise *Aufbau*.

⁶³² Scholem dostal knihu *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, New York 1963. Exemplář je v Scholemově knihovně (NLI).

⁶³³ Rukopisně Arendtová na okraji poznamenává: „ne – jenom pokud to mělo co dělat s E. prací.“

⁶³⁰ *Martin Buber's Chassidism. A Critique*, in: *Commentary*, říjen 1961, str. 305–316. Viz též dopis 12.

příslušnici tohoto národa, a za nic jiného. K lehkovážnému stylu, mám na mysli anglickou flippancy, kterou velice často ve své knize v této věci užíváte, nemám sympatii. Je věci, o které hovoříte, nepředstavitelně nepřiměřené. Opravdu by při takovéto příležitosti nebylo místo pro to, co by se dalo vyjádřit skromným německým slovem „Herzenstakt“? Můžete se tomu smát, doufám, že to nečiníte, každopádně to míním vážně. Nemohu Vám z mnoha míst, která se mi přitom vryla do srdce, uvést jasnější doklady o tom, co mám na mysli, nežli Váš citát o obchodování s páskami na rukáv, na kterých je židovská hvězda, ve varšavském ghettu,⁶³⁶ a Vaši větu o Leo Baeckovi, „who in the eyes of both Jews and Gentiles was the ‚Jewish Fuehrer‘“.⁶³⁷ Užítí nacistického pojmu v němčině v této souvislosti je výmluvné – neříkáte třeba Jewish leader bez uvodzovek, což by dávalo smysl a nemělo by to onu potměšilou příchůť –, říkáte právě to, co je nejnevhodnější a nejurážlivější. Pro nikoho, o kom jsem slyšel nebo četl, nebyl Leo Baeck, kterého jsme oba znali, Fuehrer v tom smyslu, který v čtenáři Vaši knihy musí toto slovo vyvolat. Adlerovu knihu o Terezíně⁶³⁸ jsem četl právě tak dobře jako Vy, a je to kniha, o které by se dalo říci ledaco. Její autor hovoří o mnoha lidech, o kterých jsem četl a slyšel něco jiného, se značnou antipatií; avšak nenarazil jsem v ní na to, že by Baecka označovala nebo nepřímo líčila takto. To, co náš lid prožil, jistě tíží konto mnohých temných postav, které si zasloužily, nebo by si bývaly zasloužily kulku – jak by tomu mohlo být při

⁶³⁶ Arendtová informuje mj. o tom, že židovští funkcionáři byli pověřeni rozdělením židovských hvězd, a pokračuje, citující krátce předtím vyšlou studii *The Destruction of the European Jews*: „čas od času, jako například ve Varšavě, se ‚prodej pásků na rukáv stal normálním obchodem, k máni byly pásky obyečné, látkové, nebo luxusní z omývatelné umělé hmoty“ (H. Arendtová, *Eichmann v Jeruzalémě*, přel. M. Palouš, Praha 2019, str. 131)

⁶³⁷ [Česky: „... který byl v očích Židů i gójtů ‚židovský Fýrer‘“ – Pozn. překl.] *Eichmann in Jerusalem*, originální anglické vydání, New York 1963, str. 105. V pozdějších vydáních anglické verze, jakož i ve verzi německé, byla část věty, kterou Scholem kritizoval, bez náhrady skrtnutá.

⁶³⁸ H. G. Adler, *Theresienstadt 1941–1945. Das Anlitiz einer Zwangsge-meinschaft*, I–III, Tübingen 1955. [Česky: *Terezín 1941–1945. Tvar nuceného společenství*, I–III, Praha 2006. – Pozn. překl.]

zapeklitým způsobem proplétá s heroismem, rovněž darebáctví a panovačností. To všechno tady bylo vždycky, a za časů katastrof by bylo zvláštní, kdyby se to v nějakých fenoménech bývalo neuplatnilo. Tak tomu bylo roku 1391⁶³⁴ a v tehdy začínající generaci katastrofy, a tak tomu bylo i v naší době. Diskuse o této věci je podle mého soudu legitimní a nevyhnutelná, ačkoli si nemyslím, že by bylo možno ji v naší generaci vést ve smyslu historického soudu. Chybí nám skutečný odstup, který by zároveň zajišťoval rozvážnost, a ta nám nutně chybí. Avšak otázky, které se vztahují, zůstávají. Otázka mládeže v Izraeli: proč jste se vlastně nechávali zabíjet,⁶³⁵ má hluboké opodstatnění, a odpověď, ať už se o ni člověk pokouší jakkoli, není možné převést na jeden vzorec. Ve Vaši knize se u všech zásadních věcí mluví pouze o momentu *slabosti* židovské existence, právě tam, kde se jedná o akcentování. A ačkoli byla vskutku silně přítomná, je to, jak kladete důraz, pokud vidím, naprosto jednostranné, a tím působí roztrpčeně. Ale problém, který vyslovujete, je skutečný. Proč tedy, ačkoli to víme, zanechává Vaše kniha přesto takový pocit hořkosti a studu, a to ne vůči tomu, o čem se píše, nýbrž vůči pisatelce? Proč Vaše zpravodajství tolik překrývá to, co se v něm předkládá a co čtenáři právem doporučí k zamýšlení? Odpověď, lze-li nějakou vůbec nalézt, kterou Vám, právě proto, že si Vás tak velice vážím, nemohu upírat, Vám musí ozřejmit, co v této věci stojí mezi námi. Je to onen krutý, ba skoro potměšilý tón, kterým pojednáváte o této věci, jež se nás dotýká ve skutečném srdci našeho života. V židovské řeči existuje něco, co naprosto nelze definovat, a co je naprosto konkrétní, něco, čemu Židé říkají *Ahabath Israel*, láska k Židům. Po té u-Vás, milá Hanno, jako u mnohých intelektuálů vyšších z německé levice, není ani stopy. Při analýze, jako je ta Vaše, je zapotřebí, pokud se tak smím vyjádřit, ten nejstaromódnější způsob věcného a důkladného přístupu, právě tam, kde jsou nutně ve hře a kde jsou vyvolávány tak hluboké emoce, jako v tomto případě vyvražzení třetiny našeho národa – a já Vás naprosto považuji za

⁶³⁴ S vypálením židovské čtvrti v Seville roku 1391 začalo pronásledování, nucená konverze a vyhánění sefardských Židů až k naprostému zničení židovského života na Iberském poloostrově o století později.

⁶³⁵ Rukopisně Arendtová na okraji poznamenává: „není naše otázka.“

tragédii takového rozsahu jinak. Psát o tom ale v tomto naprosto neadekvátním tónu, ku prospěchu oněch Němců, kterými Vaše kniha dokáže opovrhovat mocnějšími tóny, než jaké nachází vůči neštetší Židů, to není cesta, kterou by se odkrylo skutečné jeviště této truchlohy.

Nenalézám ve Vašem líčení židovského chování za extrémních okolností, ve kterých ani jeden z nás nebyl, vyvážený úsudek, nýbrž spíše přehánění, které se občas zvrhává v demagogii. Kdo z nás může dnes říci, jaká rozhodnutí oni židovští patriarchové, nebo jak je možno je nazývat, měli za tehdejších okolností učinit? Nevím to, a nečetl jsem o tom méně nežli Vy, a z Vašich analýz nemám dojem, že Vaše vědění má lepší základy než mé nevědění. Existovali členové Židovských rad,⁶³⁹ kteří byli darebáci, jiní byli světci. Četl jsem mnoho o obou typech. Existovalo mnoho průměrných lidí jako my všichni, kteří se museli rozhodovat za neopakovatelných a nerekonstruovatelných podmínek. Nevím, jestli rozhodovali správně, nebo chybně. Neosobuji si to posuzovat. Nebyl jsem tam.

Jistě – o tuto kariéru jsem se zvláště zajímal – vídeňský rabín Murrelstein v Terezíně by býval zastluhoval, jak mi všichni z tohoto tábora, se kterými jsem hovořil, potvrdili, aby ho Židé pověsili,⁶⁴⁰ ale o mnoha jiných už se soudy rozcházejí. Proč například nacisté zastřelili Paula Eppsteina, jednu z nejrozporuplnějších postav?⁶⁴¹ Vy to neříkáte. Důvodem však je, že udělal právě to, co

⁶³⁹ Arendtová v dopise podtrhla výraz „Židovské rady“.

⁶⁴⁰ Rabín Benjamin Murrelstein byl SS ustanoven předsedou, „židovským starším“. Po válce se dostal kvůli obvinění z kolaborace do československé vyšetřovací vazby, nebyl ale odsouzen a vystěhoval se do Říma. V dopise listu *Neue Zürcher Zeitung* Scholem píše: „Vtip té věci ale tkví v tom, že žádní židovští svědci nechtěli před soudem vypovídat, jak mi bylo vysvětleno v Praze roku 1949. A sice proto, že říkali, že ať už by Murrelsteinovi přišlo sloužit cokoliv od Židů samotných, nepřisluší každopádně morálně posuzovat českému soudu, ve kterém působí soudci, kteří pracovali za Hitlera a nyní vesele pokračují v novém českém státě.“

⁶⁴¹ Sociolog Paul Eppstein byl roku 1943 ustanoven „židovským starším“; roku 1944 ho gestapo z blíže neobjasněné příčiny zatkl a zastřelilo. – „Sporně“ se vztahuje pravděpodobně na líčení v knize H. G. Adlera *Theresienstadt*, ve které se o Eppsteinovi říká, že to sice není „žádný nelída“, ale člověk „ješitný“ a „slabý“, „odvážný rozhodně nebyl!“ (H. G. Adler, *Theresienstadt*,

by podle Vašeho tvrzení býval mohl udělat více či méně bez rizika: říkal lidem v Terezíně, co je čeká v Osvětimi. 24 hodin nato byl zastřelen. To vím od Baeka, Utitze a Munkelése.

Vaše teze, jako by za pomoci známých nacistických manévrů utrpělo a setřelo se jasné odlišení mezi pronásledovateli a oběťmi, teze, kterou užíváte v neprospěch Eichmannovy obžaloby, považují za zcela chybnou a tendenční.⁶⁴² V táborech byli lidé ponižováni, a jak sama říkáte, dohnání k tomu, aby spolupracovali na své zkáze, asistovali při popravách svých spoluvězňů a podobně. A proto se měla setřít hranice mezi oběťmi a pronásledovateli?! Jaká zvrácenost! A my pak máme přijít a říci, že Židé sami měli „podíl“ na vyvražďování Židů. To je typická quatermio terminorum.⁶⁴³

V těchto dnech jsem četl článek o knize rabína z Piotrkowa, Mošeho Chajima Laua, který v době zkázy napsal knihu s vědomím toho, co přijde: Cesta k posvěcení jména, která nyní vyšla tiskem, a jenž se za okolností, ve kterých se nacházel, pokoušel přesně stanovit, co je povinností Židů v extrémních situacích.⁶⁴⁴ Ne všechno, co stojí v tomto dojímavém textu, a takových textů je více, je vzdálené obsahu (ne tónu) Vašich úvah. Ve Vaši knize se

str. 116). Viz též Scholemův dopis Adlerovi, 8. 11. 1963, in: G. Scholem, *Briefe*, II, str. 111 n.

⁶⁴² „Obraz (celkový obraz obžalovaného) by byl vskutku značně poškozen, kdyby bylo použito Adlerovy knihy jako procesního materiálu, jelikož jeho zpráva by odporovala výpovědi hlavního svědka, jehož zástupci obžaloby předvolali ke komplexu Terezína a který vypovídal, že Eichmann sám vybíral jednotlivé ty, kteří byli určení pro Osvětim. Především by ale utrpěl celkový obraz obžaloby, když vedla ostrou dělicí čáru mezi pronásledovateli a oběťmi, ačkoli role systému kápů ve všech táborech a funkce židovských speciálních komand především v Osvětimi jsou obecně známé.“ (H. Arendt, *Eichmann in Jerusalem*, citováno dle německého vydání, Hamburg 1964, str. 156)

⁶⁴³ Latinsky: zmnohonásobení pojmů, mylný závěr.

⁶⁴⁴ Poslední rabín polského městečka Piotrków (Petrkov), Moše Chajim Lau, pracoval od doby krátce před válkou až do své deportace do vyhlazovacího tábora Treblinka na knize týkající se chování v případě pronásledování. *Posvěcení jména* (hebrejsky). Kniha vyšla hebrejsky roku 1963 v Izraeli (v Tel Avivu) pod názvem *Cesta k posvěcení jména*.

Vaší knihy napsat nic pozitivnějšího. Doufal jsem, právě po Vaší dřívější knize, v něco jiného.

Se všemi přáními pro Vás Váš starý Gerhard [psáno rukou]

24. června 1963

Milá Hanno,

psal jsem tohle včera ráno a doufám, že to někde dostanete. Máte něco proti tomu, aby tento dopis – (nebo příp.) převedením do 3. osoby zbavený rázu dopisu – byl publikován? Ve věci Vaší knihy jde přece o víc nežli jen o nás dva.

Váš Gerhard

[133. Arendtová Scholemovi
New York, 20. července 1963

záhlaví dopisu Hannah Arendtová; německy]

HANNAH ARENDTOVÁ
370 Riverside Drive
New York 25, New York

20. července 1963

Milý Gerharde,

našla jsem Váš dopis, když jsem před osmi dny dorazila domů. Můžete si asi představit, jak to vypadá, když člověk byl pět měsíců pryč. Píšu Vám vskutku v prvním klidném okamžiku, a možná přece ne tak obšírně, jak bych měla.

Ve Vašem dopisu je pár tvrzení, která nejsou sporná, protože jsou jednoduše chybná, a já se jim chci věnovat nejdřív, abychom se dostali k věcem, které opravdu stojí za to, aby se o nich diskutovalo.

Nepatřím k „intelektuálům, kteří vzešli z německé levice“. To nemůžete vědět, protože jsme se v mládí neznali. Je to skutečnost, kterou se nikterak nechlubím a kterou nerada zdůrazňuji, zvláště tady od času McCarthyho. Marxův význam jsem poznala teprve velice pozdě, protože jsem se v mládí nezajímala ani o historii, ani o politiku. Jestli jsem vůbec z něčeho „vzešla“, pak z německé filosofie.

U druhého údajně nemohu bohužel říci, že to nemůžete vědět. Vskutku se mne podivně dotklo, že píšete: „považuji Vás naprosto za příslušnici tohoto [totiž židovského] národa a za nic jiného.“ Skutečností je, že nejenom že jsem se nikdy nechovala tak, jako kdybych byla něco jiného, nežli jsem, dokonce jsem k tomu nikdy necítila pokušení. Připadlo by mi to, jako bych říkala, že jsem muž, a ne žena, tedy jako něco bláznivého. Vím samozřejmě, že existuje problém s židovstvím na této rovině, ale to nebyl nikdy můj problém. Dokonce ani v dětství. Židovství patří k nezpochybnitelným danostem mého života a nikdy jsem nechtěla na takovýčto skutečnostech něco měnit. Takoveto smýšlení zásadní vďecnosti za to, co je a jak to je, dané, a ne udělané, *fj/sei*, a ne nomoi, je tady dříve než politika, má ale přeci jen za mimořádných okolností, jako třeba okolností židovské politiky, také taktifikajíc negativně politické

následky: znemožňuje jisté postoje, a připadá mi, že právě takové, které při četbě vkládáte do mých výkladů. (Abych jmenovala jiný příklad: ve svém nekrologu pro Blumenfelda vyslovil Ben-Gurion své politování nad tím, že si Blumenfeld v Izraeli nezměnil jméno. To, že to Blumenfeld neudělal, pramenilo samozřejmě právě z toho smýšlení, které vedlo k tomu, že se z něj v mládí stal sionista.) Způsob, jak o těchto věcech smýšlím, Vám byl, zdá se mi, znám, a je pro mne nepochopitelné, proč mne radíte do škatulky, do které se nehodím a do které jsem se nikdy nehodila.

Nyní k věci samé. Abych navázala hned na to poslední, začnu s Ahabath Israel. (Byla bych Vám ostatně velice vděčná, kdybyste mi řekl, od kdy tento pojem v hebrejské řeči a písemnictví hraje nějakou roli, kdy se poprvé vyskytl atd.) Máte naprostou pravdu, že takovouto „lásku“ nemám, a to ze dvou důvodů: za prvé jsem nikdy ve svém životě „nemilovala“ nějaký národ nebo kolektiv, ani německý, ani francouzský, ani americký, ani třeba dělnickou třídu nebo něco takového z této cenové hladiny. Vskutku miluji jen své přátele a jsem zcela neschopná jakékoli jiné lásky. Za druhé by mi takováto láska k Židům, jelikož jsem sama Židovka, byla podezřelá. Nemiluji sama sebe a to, o čem vím, že nějak náleží k mé podstatě. Abych Vám objasnila, co mám na mysli, ráda bych Vám vyprávěla o jednom rozhovoru s Goldou Meirovou, která se mi ostatně velice zamlouvala, takže Vás prosím, abyste do toho, co následuje, nevkládala žádnou osobní animozitu. Mluvily jsme o podle mého názoru fatálním neoddělení náboženství a státu v Izraeli, které ona hájila. Přitom řekla podle smyslu, nepamatuji se už na doslovné znění: „Asi pochopíte, že jako socialistka nevěřím v Boha, věřím v židovský národ.“ Jsem toho názoru, že je to děsivá věta, a neodpověděla jsem jí, protože jsem byla příliš zděšená, ale měla bych jí bývala odpovědět: velkolepé na tomto národě bylo kdysi to, že věřil v Boha, a to způsobem, ve kterém důvěra v Boha a láska k němu dalece převažovaly bázeň před ním. A nyní věří tento národ už jenom v sebe sama? Co z toho může vzejít?⁶⁵⁵ —

⁶⁵⁵ 8. května 1961, při prvním pobytu v Izraeli kvůli Eichmannově procesu, napsala Arendtová z hotelu Krafft v Basileji Leni Jachilové, která byla sama historička a jejíž muž pracoval na izraelském ministerstvu zahraničí a zařídil setkání Arendtové s Goldou Meirovou: „Z čeho mám hrůzu, to je prostě to,

Nuže, v tomhle smyslu Židy „nemiluji“ a „nevěřím“ v ně, nýbrž náležitě přirozeně a fakticky k tomuto národu.

O těchto věcech by se dalo také hovořit politicky, a pak bychom se museli bavit o otázce patriotismu. Asi se shodneme na tom, že nemůže existovat patriotismus bez stálé opozice a kritiky. Mohu Vám v celé této otázce připustit jenom jednu věc, totiž že bezpráví, kterého se dopustí můj vlastní národ, mne samozřejmě rozcíljuje víc než bezpráví, kterého se dopouštějí národy jiné.⁶⁵⁶

Je škoda, že jste tu knihu četl teprve poté, kdy se z izraelské a americko-židovské strany už proti ní rozjela překrucující kampaň. Existuje bohužel velice málo lidí, které takové věci neovlivní. Nemohu si dobře představit, že byste následující věci špatně chápal, kdybyste tu knihu četl nepředpojatě a bez vlivu tzv. veřejného mínění, které je v tomto případě manipulované: samozřejmě jsem z Eichmanna nikdy nedělala „sionistu“. Pokud jste nepochopil ironii této věty, která je kromě toho co možno nejjasněji v nepřímé řeči, totiž tak, jak se Eichmann sám prezentoval, pak si opravdu nemohu pomoci. Mohu Vás pouze ujistit, že tucty čtenářů před publikací této knihy o tom ani v nejmenším nepochybovaly. Dále, otázku, proč se Židé „nechávali zabíjet“, jsem nikdy nepoložila, nýbrž jsem vyčítala Hausnerovi, že ji položil.⁶⁵⁷ V Evropě nebylo jiného národa a jiné skupiny, která by se pod bezprostředním tlakem teroru chovala jinak než Židé. Otázka, kterou jsem nadhodila,

že tenhle národ, který přece několik tisíc let věřil ve spravedlivého Boha, nyní začíná lpět na tom ze svého náboženství, co Heine právem nazýval staroegyptisky nezdravou vírou, protože mu to pomáhá, věřit v židovský národ, tedy sám v sebe. A to, když dovolíte, je opravdová modloslužba. Ačkoli také modloslužebníci mohou být tak sympatičtí, jako byla a je Vaše přítelkyně.“

⁶⁵⁶ Pro publikaci v listu *Neue Zürcher Zeitung* provedla Arendtová několik změn. Na tomto místě připojila následující pasáž: „K tomu přistupuje, že mi role ‚srdce‘ v politice připadá vskutku nanejvýš pochybná. Jak často těm, kteří informují o skutečnostech, bývá předhazován nedostatek ‚taktu‘, více právě tak dobře jako já. A co se stane, když se city veřejně staví na odvě, o tom jsem pojednala obsírně ve své knize *O revoluci*, když jsem se zabývala soucitem v obraze povahy revolucionáře.“ K vyjádřením Arendtové viz též dopis 136.

⁶⁵⁷ Vrchní státní zástupce Gideon Hausner vedl obžalobu v procesu s Eichmannem.

byla spolupráce židovských funkcionářů, o kterých se nedá říci, že by byli jednoduše zrádci (ti také existovali, to je ale nezajímavé), a to v době konečného řešení. Jinými slovy, do roku 1939 či 1941, ať už to chceme stanovit jakkoli, je všechno ještě pochopitelné a omluvitelné. Problém začíná poté. O téhle věci se během procesu hovořilo, nemohla jsem se tomu tedy vyhnout. V ní tkví kus „nepřekonané minulosti“, která se nás týká. A i když možná máte pravdu v tom, že ještě nemůže existovat „uvážený úsudek“, ačkoli o tom pochybuji, domnívám se přesto, že se s touto minulostí vypořádáme jen tehdy, když začneme posuzovat, a to intenzivně. Svůj úsudek v této věci jsem jasně vyslovila, ale Vy jste mu očividně neporozuměl. Neexistovala možnost odporu, ale existovala možnost *nedělat nic*. A k tomu, aby nedělal nic, nepotřeboval být člověk svatý, nýbrž potřeboval pouze říci: já jsem pošeter⁶⁵⁸ Žid a nechci být víc. Jestli tihle lidé ve všech případech zasluhovali, aby je pověsili, je úplně jiná otázka. O čem je nyní řeč, jsou argumenty, kterými se sami před sebou a před ostatními ospravedňovali. Tyto argumenty nám přísluší posuzovat. Tito lidé také nebyli pod přímým tlakem teroru, nýbrž pouze pod tlakem nepřímým. O odlišnostech ve stupních v těchto věcech vím. Pořád ještě existoval prostor svobodného rozhodování a svobodného jednání. Právě tak jako existoval, jak dnes víme, jistý omezený prostor svobody u vražů z SS: mohli říci, tohle se nezučastním, a vůbec nic se jim nestalo. Jelikož v politice máme co do činění s lidmi, a ne s hrady či svatými, je tato možnost *non-participation* pro posuzování jednotlivce, ne systému, očividně rozhodující.

A s jednotlivcem jsme měli v Eichmannově procesu co dělat. Ve své zprávě jsem hovořila pouze o věcech, které se vyskytovaly v procesu samém. Proto jsem nemohla psát o oněch svatých, o kterých mluvíte. Musela jsem se místo toho omezit na odbojáče: jejichž odboj, jak jsem vyložila, musí být proto tak vysoce oceněn, protože se odehrával za podmínek, za kterých vlastně žádný odboj nebyl možný. Mezi svědky, které předvolal pan Hausner, nebyli svatí, byli tu jen naprosto čisti lidé, byl to starý Grynspan,

⁶⁵⁸ V tiskové verzi v listu *Neue Zürcher Zeitung* nahrazeno slovem „obyčejný“.

o kterém jsem obsáhle psala.⁶⁵⁹ I z německé strany toho bylo trochu více, než co jsem zmiňovala. Musela jsem zůstat u jediného šikovatele Schmidta, protože během procesu nebylo zmíněno žádné jiné jméno a nebyl jmenován žádný jiný případ.⁶⁶⁰

To, že hranice mezi oběťmi a pronásledovateli v koncentračních táborech samých byla setřena, a to uvážlivě a úmyslně, jsem obnáhle vylíčila v „Původu totalitarismu“. A opakují: tohle nemám na mysli, když mluvím o židovském podílu na vině. To patřilo k systému, a vsuknout to s Židy nemá ani v nejmenším co dělat.

Jak jste mohl dojít k názoru, že má kniha je „výsměchem sionismu“, by mi bylo naprosto nepochopitelné, kdybych nevěděla, do jaké míry lidé v sionistických kruzích zapomněli být jen na slouchat názorům, které nejsou předem orazítkované a na které už je každý připravený. Jeden můj sionistický přítel mi řekl naprosto nainvě, že především poslední kapitola je nebyvale proizraelská (kompetence soudu, ospravedlnění únosu), což přirozeně také je. Co Vás při tom mate, je to, že moje argumenty a způsob myšlení nejsou předvídané. Nebo jinými slovy, že jsem nezávislá. A tím míním na jedné straně, že nepatřím k žádné organizaci a vždy hovořím jen vlastním jménem; a na druhé straně, že jenom vlastní myšlení k něčemu je a že, ať už můžete proti výsledkům namítnout cokoli, tyto výsledky nepochopíte, pokud Vám nebude jasné, že jsou jenom moje, a nikoho jiného.

Je škoda, že jste svůj dopis „nezatížil“ Vaším argumentem provedení rozsudku smrti. Protože se domnívám, že bychom v diskusi o této otázce jinak mohli nejlépe objasnit naše vsuknutí

⁶⁵⁹ Zindel Grynspan, obchodník s potravinami z Hannoveru, ličil v Eichmannově procesu, jak byl v říjnu 1938 jako Žid polské národnosti odsunut z Německa. Skoro dvě stránky knihy cituje Arendtová z jeho výpovědi a poznamenává, že žádný z ostatních svědků „se do té doby ani později nemohl rovnat Zindelovi Grynspanovi s jeho zářivou poctivostí“ (H. Arendtová, *Eichmann v Jeruzalémě*, str. 249).

⁶⁶⁰ Odbojář Abba Kovner v Eichmannově procesu informoval o příslušníku německé armády, šikovateli Antonu Schmidtovi, který jemu a jiným za války zachránil život falešnými průkazy – aniž by, jak Kovner zdůraznil, za to vzal peníze. Schmidt byl roku 1942 zatčen a popraven (H. Arendtová, *Eichmann v Jeruzalémě*, str. 249 n.).

existující, a ne jen naše domnělé neshody. Říkáte, že to bylo „historicky chybné“. Podle mého názoru to bylo *politicky*⁶⁶¹ (historický aspekt zde není podstatný) nejen správné, bylo by bývalo prostě nemožné rozsudek nevykonat. Ten rozsudek by bylo možno nevykonat jen v tom případě, kdyby došlo na Jaspersův návrh a Eichmann byl takřkajíc „vydán“ Spojeným národům.⁶⁶² Ale to nikdo nechtěl, a bylo to pravděpodobně také nemožné, tudíž musel být oběšen. Milost nepřicházela v úvahu, ne z právních důvodů — milost je mimo právní aparát —, nýbrž protože platí *osobě*, na rozdíl od činu: akt milosti neodpouští vraždu, nýbrž omilostňuje *vraha*, protože je víc⁶⁶³ než jeho čin.⁶⁶⁴

Úplně na závěr se dostávám k jediné věci, ve které jste mi rozuměl správně, u které mne těšilo, že jste ji odkryl, a ke které se nyní chci docela krátce vyjádřit. Máte naprostou pravdu, I changed my mind a nemluvím už o radikálním zlu. Dlouho jsme se neviděli, jinak bychom si možná o tom bývali pohovořili. Není mi jasné, proč obrát o „banalitu zla“ nazýváte „heslem“. Pokud vím, ještě nikdo toto slovo nepoužil; no ale to je jedno. Jsem dnes skutečně toho názoru, že zlo je vždy jenom extrémní, ale nikdy radikální, nemá žádnou hloubku, také žádnou démoničnost. Může zpusťřit celý svět právě proto, že jako houba dále bují na povrchu. Avšak hluboké a radikální je vždy jenom dobro. Když si přečtete o radikálním zlu u Kanta, uvidíte, že nemá na mysli o mnoho více než ordinární špatnost, a to je psychologický, ne metafyzický pojem.⁶⁶⁵ Ale, jak už bylo řečeno, nechtěla bych se o těchto věcech dále vyjadřovat, protože mám v úmyslu o tom pojednat ještě jednou

⁶⁶¹ Ve verzi pro NZZ rozšířeno na „politicky a právně“.

⁶⁶² Ve verzi pro NZZ přeformulováno na „pokusil by se vydat Eichmanna Spojeným národům“.

⁶⁶³ Ve verzi pro NZZ přeformulováno na „může být“.

⁶⁶⁴ Ve verzi pro NZZ následuje pasáž: „To u Eichmanna neplatilo. A nechat ho naživu bez toho, aniž by dostal milost, bylo už čistě juristicky nemožné.“ — K onomu „víc“ osoby viz také konec kapitoly o odpuštění in: H. Arendtová, *Vita activa*, přel. V. Němec, Praha 2009², str. 316.

⁶⁶⁵ Tato věta ve verzi pro NZZ chybí.

obširně a v jiné souvislosti. Ale konkrétním modelem pro to, co mám na mysli, zůstane patrně Eichmann.

Navrhujete, že zveřejníte svůj dopis, a piáte se mne, jestli mám něco proti tomu. Nedoporučovala bych převedení do třetí osoby. Hodnota této diskuse spočívá v tom, že má charakter dopisu a je vedena na půdě přátelství. Jestli jste tedy ochoten publikovat svůj dopis zároveň s mou odpovědí, pak samozřejmě nemám nic proti tomu. Ale ponechme to ve formě dopisů.

O Vaší mimořádné knize k filosofii kabaly, kterou jsem pořádal ještě nemohla dočíst, někdy jindy.

Ve starém přátelství Vaše
Hannah [psáno rukou]

[134. Scholem Arendtové
Jeruzalém, 6. srpen 1963; německy]

Prof. Gerhard Scholem

Jeruzalém, 6. srpna 1963
28, Abarbanel St.

Paní dr. Hannah Arendtová
370 Riverside Drive
New York 25, N. Y.

Milá Hanno,

děkuji Vám za Váš dopis a souhlasím s návrhem, že zveřejníme oba naše dopisy jakožto takové. Především jsem nejprve domluvil s listem „Mittelungsblatt“, který vydává Irgun Olei Merkasz Evropa, že oba dopisy společně otiskne.⁶⁶⁶

Předtím jsem se ale poptal u paní Goldy Meirové, jestli souhlasí s tím, že bude publikován citát z osobního rozhovoru, který se nachází na straně 2 Vašeho dopisu. Podobně jako Vy si paní Meirová už nevzpomíná na přesné znění rozhovoru, a proto navrhuje, aby se rozhovor s ní buďto nezmiňoval, nebo místo jejího jména byla zvolena anonymní forma. V takovém případě by dotyčná pasáž Vašeho dopisu zněla přibližně takto:

„Abych Vám objasnila, co mám na mysli, ráda bych Vám vyprávěla o jednom rozhovoru, který jsem v Izraeli vedla s jednou vedoucí politickou osobností, která hájila podle mého názoru fatální neoddělení náboženství a státu v Izraeli a při tom podle smyslu

⁶⁶⁶ V úvodu vysvětluje redakce (v němčině vycházejícího) listu *Mittelungsblatt* publikaci obou dopisů: zprávy Arendtové v listu *The New Yorker* vyvolaly v židovské veřejnosti i mimo ni „živou diskusi a silné rozrušení“, rovněž Martin Buber publikoval již dva příspěvky; dále zrovna vyšel svazek *Nach dem Eichmann-Prozess – Zu einer Kontroverse über die Haltung der Juden*, který vydala Council of Jews from Germany (Tel Aviv 1963) a který kromě předmluvy jejího předsedy Siegfrieda Mosese obsahuje rovněž příspěvky Adolfa Leschnitzera, Kurta Loewensteina, Ernsta Simona a Hanse Tramera, jakož i doslov od Martina Bubera. Oba dopisy „Gerharda Gershoma Scholema“ a Hannah Arendtové mají „podle našeho názoru veliký význam pro zhodnocení argumentů, které Hannah Arendtová ve své knize uvádí“.

řekla, nepamatuji se už na doslovné znění: „Asi pochopíte, že jako socialistka nevěřím v Boha, věřím v židovský národ.“ Jsem toho názoru, že je to děsivá věta, a neodpověděla jsem jí, protože jsem byla příliš zděšená...“⁶⁶⁷

Jelikož během několika dnů odjíždím, byl bych Vám, jelikož bych tuhle záležitost rád předtím uzavřel, velice vděčný, kdybyste mi dala telegraficky vědět, zdali souhlasíte s navrhovanou změnou originálního textu svého dopisu.⁶⁶⁸

V Evropě ukázu dopisy redaktorovi z listu Neue Zürcher Ztg (který psal o Vaší knize),⁶⁶⁹ jelikož mi připadá, že by tam možná byly na pravém místě.

18. odjíždím, budu k dosažení v Asconě (hotel Tamaro) do 4. IX. a v Kodani (hotel Codan) do 1. října.

Napišu Vám ještě něco k Vašemu dopisu, dříve než odjedu. Jen tak ve spěchu – srdečně pozdravy Gerhard.

⁶⁶⁷ Dopis vyšel s touto změnou.

⁶⁶⁸ Arendtová odeslala 10. srpna telegram: „text change okay / letter follows“ na jí podtrženou adresu: Jeruzalém, Abarbanel St. Scholem potvrzuje v dopise 135, že telegram došel (nebyl nalezen).

⁶⁶⁹ Redaktor listu *Neue Zürcher Zeitung*, Eric Streiff, věnoval knize rozsáhlou recenzi (*Eichmann in Jerusalem. Eine kritische Darstellung des Kriegerprozesses*, in: *NZZ*, 22. 6. 1963, str. 3). Recenze končí větami: „Je možno předvídat, že kniha Hannah Arendtové nezůstane bez osočování, pravděpodobně ji ale mnozí budou špatně rozumět nebo si ji špatně vykládat. Nicméně jako dokument hlubokého mravního charakteru a vášnivého přiznání ke všemu, co je důstojné člověka, je tato kniha sama o sobě dokumentem lidskosti.“

[135. Scholem Arendtové
Jeruzalém, 12. srpna 1963

dopisní papír The Hebrew University of Jerusalem. Faculty of Humanities; německy]

Jeruzalém, 12. srpna 1963

Milá Hanno,

předpokládám, že koncem tohoto týdne vyjdou naše dopisy jako příloha (velmi rozšířeného) listu *Mitteilungsblatt* takzvaných starých Germánů⁶⁷⁰ v Tel Avivu. Leteckou poštou Vám přijdou povinné výtišky. Větu ve Vašem dopisu o Goldě Meirové jsem pozměnil ve smyslu Vašeho souhlasného telegramu tak, že nyní obsahuje text, který jsem navrhoval. Závěrečnou větu Vašeho dopisu, která se vztahovala k mé knize o kabale, jsem vypustil. Mám v plánu, aby, pokud to bude možné, naše dopisy otiskl také nějaký evropský list, ať už *Neue Zürcher Zeitung*, kde ukážu naše papíry redaktorovi, dr. Streiffovi, který napsal recenzi o Vaší knize, nebo na nějakém jiném vhodném místě. Chtl bych ještě učinit pár poznámek k Vašemu dopisu, který v jedné části potvrzuje to, co říkám, v jiné části mi připadá vskutku zvláštní.

Že nepatříte k intelektuálům, kteří vzešli z německé levice, je pro mne, jak musím přiznat, něco naprosto nového a rovněž nepochopitelného. Vzpomínám si na živé rozhovory o Vašich letech s Vaším prvním manželem před rokem 1933, které jsme spolu vedli v Paříži, ale budíž to tak, jak říkáte. V tom případě se mi to prostě muselo zdát. Věta o Vaší příslušnosti k židovskému národu a mé silné zdůraznění této věci měla přesně opačný smysl než-li ten, který jste z toho vytvořila. Byla to odpověď na adresu všech – a je jich mnoho, a to Vám určitě nezástalo utajeno –, kteří Vás považují za to, čemu se v poslední době říká postisionističtí asimilanti; proti těm, kteří jsou toho názoru, že jste se zřekla židovského národa, respektive byste to, pokud by to nějak šlo, ráda učinila atd. atp. Když jsem Vám psal tuhle větu, říkal jsem tím, že

nikterak nepatřím k této skupině Vašich kritiků, nýbrž vím, že jsem s Vámi v této věci zajedno. Jste ve všem, co se týká této diskuse, tak podrážděná a napjatá (a to je ovšem velmi pochopitelné), že svým kritikům a také mně ráda připsujete, že jsou oběťmi nějaké shora řízené, manipulované kampaně. Zdá se, že o mně věříte, že jsem více či méně nevinná oběť tohoto tažení. Velice pochybuji, že takováto kampaň, o které bych se vlastně měl dokázat něco dozvědět, je z izraelské strany „uvedena do pohybu“. Roztrpčení, které Vaše kniha u tolika čtenářů vyvolala, naprosto nepotřebovalo nějaké organizující ruky, aby se dobralo literárního vyjádření. Jelikož věším, že jste nadhodila zcela životně důležitý problém, nicméně jste si sama zatarasila přístup k jádru tohoto problému, vyzdvihl jsem zde tuto stránku věci v četných rozhovorech a také jsem ji vyjádřil v dopise, který jsem Vám napsal. Že mohlo dojít k nepochopení Vašich výkladů, zvláště takových, o kterých mi říkáte, že byly míněny ironicky, i bez toho, aby toto nepochopení bylo nějak manipulováno, mi připadá evidentní. Vaše ironie je tak jemná, že ji nejen já, nýbrž také jiní lidé nedokázali postřehnout. Řekl bych také, že ironie v této souvislosti byla tak málo na místě, jak jen si je možno představit. Ten, kdo psal o sionismu, a ještě nyní, totiž na mnoha stránkách Vaší knihy, píše tak jako Vy, se sotva může divit, pokud jeho čtenáři nepostřehnou ironii věty, jako je ta o Eichmannově obrácení k sionismu. Já ji sotva vidím i nyní, poté co jsem si ty věty znovu přečetl. To, že jste se zdržela jakéhokoli jasného stanoviska k této skandálnímu Eichmannovým žvástům, nedostatek jakékoli cenzury, kterou byste takovýmto výroklům věnovala, zatímco vůči jiným jste dokázala hovořit velice robustně a zpríma a bez jakékoli ironie, nevytváří pro takovouto jemnou ironii právě příznivou predispozici.

Nemyslím si, že jsem se odnaučil třeba jen slyšet mínění, která nejsou již předem orazítkovaná, či dokonce taková, na něž je každý, v tomto případě já, už připraven. Co mě na Vašich výkladech burcuje k odporu, není to, co na nich není orazítkované, nýbrž necitelnost a jistota v úsudku, která mi připadá na rozhodujících místech naprosto neodůvodněná. Rozhodující místa – tím míním především to, co říkáte o nonparticipation, kterou postfestum určujete jako možné lidské či politické východisko, ne snad pro jednotlivého Žida, nýbrž pro milióny, a takřkajíc dodatečně z ní

⁶⁷⁰ Zkomolenina hebrejského „olej germania“. Skupina, která vydávala *Mitteilungsblatt*, se do roku 1938 jmenovala „Hitachduth Olej Germania“ (Sdružení přistěhovalců z Německa).

činite měřítko. To je bod, ve kterém s Vámi, jak jsem psal, i když odhlédneme od všeho ostatního, mohu nejméně souhlasit. Nepodala jste sebemenší důkaz o tom, že by taková politika v nějakém vážném rozsahu – ve kterém by nolens volens (například pod tlakem zvenčí) také bývala musela být formulována – měla kdy vyhlídku na to být realizována právě tak málo, co se týče reakce nacistů na její první projevy, jako co se týče sociálních a psychologických realit židovského společenství. To, co doporučujete, se dá promýšlet a tvrdit pouze na papíře, ne v nějakém vážném smyslu za podmínek, ve kterých by se tyto milióny Židů v Německu, Polsku, Litvě, Lotyšsku a Rumunsku musely nechat atomizovat, tudíž uprostřed národů, o jejichž antisemitském smýšlení a ochotě ke spolupráci s Němci nemohlo být sebemenší pochyby. Rád bych věděl, jak si představujete, že by Poláci nebo Lotyšci nebo naši milí Němci přijali ty masy Židů, kteří by se rozptýlili, a jeden každý by zkoušel, kde by našel přístřeší, a jak by jim zachránili život. Připadá mi, že to všechno je naprostá utopie. Řekl bych naopak: pokud by Židé bývali udělali právě toto, bylo by jim to nyní vyčítáno. Říkalo by se, proč jste vběhli svým pronásledovatelům rovnou do domu, místo toho, abyste se ať už jakkoli organizovali, v čemž by možná spočívalo více šancí, že by zůstalo naživu alespoň pár tisíc. S takovýmito úsudky si vůbec nevím rady. Židé mohli v Polsku znát Němce jenom ze vzpomínek na jejich chování v první světové válce, které bylo nekonečně přátelštější nežli chování, kterého se jim dostávalo každodenně během dvaceti let trvání Polské republiky od Poláků. Jaký má tedy smysl provádět takovéhle nerealistické počty jako ve Vaší knize? Nevím, jaká politika by byla „správná“, a můj argument proti Vám je, že to také nevíte, ačkoli to tvrdíte.

O Eichmannově popravě smýšlím jinak, vím ale, že by mi lidé, a rovněž Vy, mohli vyčítat nereálné myšlení, za daných okolností. Mé stanovisko bylo, že máme veškeré důvody neulehčovat Eichmannovou smrtí Němcům vyrovnávání se s vlastní minulostí, tak jak jsme to udělali. Německým listovím zavanulo veliké oddechnutí, a nejen jim, když Izraelci Eichmanna oběsili. Ten je nyní jako zástupce za všechny ostatní a tak to také zůstane. Tato idea mne naplňuje hlubokou nechuť. Nikdo, kdo tenhle papír popsal, nemyslel na omilostnění, nýbrž na nevykonání.

O zlu a jeho banalitě skrze byrokratizaci (nebo jeho banalizaci v byrokracii), o které se domníváte, že jste ji dokázala, o kterémžto důkazu jsem ale nic nezaregistroval, si jistě jednou popovídáme. Možná, že něco takového existuje, pak to ale musí být ve filosofii uchopeno jinak. Věřím, že Eichmann, když se procházel v uniformě SS a vychutnával si, jak se všechno před ním třese, nebyl nikterak onen banální pán, kterého se nám nyní, s ironií nebo bez ní, snažíte vsugerovat. O tom se vůbec nechci bavit. Četl jsem sdostatek líčení, od rozhovorů s nacistickými funkcionáři a jejich chování před Židy, as long as the going was good, abych se vůči této bagatelizaci v dodatečné konstrukci stavěl s nedůvěrou. Ti pánové si zlo velice užívali, dokud ještě bylo co užívat. Když hostina skončila, čte to člověk samozřejmě jinak. Tolik pro dnešek. Doufám, že mi opravdu jednou napíšete o mé knize o kabale, do které jsem toho, jak jste si možná povšimla, mnoho vložil.

Srdečné pozdravy

Váš Gerhard [psáno rukou]

[136. Arendtová Scholemovi
New York, 18. srpen 1963; německy]

Hannah Arendtová Bluecherová

18. srpna 1963

Milý Gerharde –

díky za Váš dlouhý dopis, na který brzy zevrubně odpovím. Dnes píši ve spěchu. Samozřejmě jsem nikdy nemyslela na to, abych zveřejnila jméno Goldy Meirové. Když jsem Vám psala, nemyslela jsem v té chvíli na Váš návrh k publikování. Vaší změně není co vytknout.

Co se týče možnosti publikace v Zürcher Zeitung, nejsem však úplně Vašeho názoru. Domnívám se, že Vám dr. Streiff, kterého znám z Jeruzaléma, řekne, že tenhle náš spor není nikterak zajímavý pro čtenáře tohoto listu. Třeba se mýlím, ale pakliže byste ony texty mohl a chtěl publikovat i tam, musela bych Vás poprosit, abyste mi ten můj ještě jednou vrátil za účelem drobného stylistického přepracování. Zčásti jsem se vyjadřovala velice nenuceně, protože jsem možnost zveřejnění nikdy nebrala úplně vážně, zatímco Vy jste očividně od začátku psal také pro tisk. Věcně bych samozřejmě nic nezměnila, nanejvýš bych připojila tu a tam nějakou větu, ale ne v oné přísně vzato polemické části dopisu.⁶⁷¹

Jestli uvidíte Streiffa, pozdravujte ho ode mne prosím srdečně. Psal o jedné kapitole z mé knihy o revoluci tak nádherně, že mu jsem opravdu vděčná. Já bych to bývala nesvedla.⁶⁷²

Ostatně jsem ráda, že jsem špatně pochopila Vaši větu o mé přináležitosti k židovskému lidu. Zmínil jste „antisemitu“ Tucholského, a já jsem si samozřejmě obě věci spojila. Co se Tucholského týče, samozřejmě ani tady nesdílím Váš názor. Antisemita je antisemita, a ne Žid, který se občas také vyjadřuje kriticky o židovských záležitostech, a vůbec nesejde na tom, jestli má pravdu nebo ne. Je

⁶⁷¹ Ke změnám, které Arendtová provedla, viz poznámky v dopise 133.

⁶⁷² Ne Eric Streiff, nýbrž Richard Reich recenzoval pod titulkem *Narren der „historischen Notwendigkeit“* podrobně článek H. Arendtové *Das Phänomen der Revolution*, in: *Politische Vierteljahresschrift*, Köln und Opladen, recenze in: *NZZ*, 4. 8. 1963, nedělní vydání, str. 6 n.

samozřejmě, že národ, který je poznamenaný pronásledováními, tíhne k tomu, aby ocejochoval jako nepřítel a pronásledovatele každého, kdo se proti němu opovází byť jenom sebeменší věc. Samozřejmě není, že Vy to děláte také. Neděláte to důsledně, jelikož mezi tím, co jste mi vytýkal, nebyla „sebenenávist“, atd. atp.

Vím, že jste do knihy o kabale „vložil“ mnoho věcí stojících za povšimnutí. Právě proto jsem se nechtěla vyjádřit, dokud ji celou a důkladně nepřečtu. A na to se těším! Děkuji rovněž za „špetku židovské theologie“.⁶⁷³ A mějte se dobře!

Srdečně Vás zdraví

Vaše

Hannah [psáno rukou]

PS. Ostatně ta věc s postisionistickým asimilováním byla pro mne nová. Tady to lidé neznají. Právě čtu v NY Times Magazine, že patříme ke škole amerických behavioristů a darwinistů. Což má rozhodně půvab čehosi nového.

⁶⁷³ Scholemovo věnování „Špetka židovské theologie, Hanné doporučuje Gerhard“ na separátním tisku, který jí poslal: *Tradition und Kommentar als religiöse Kategorie im Judentum*, in: *Eranos-Jahrbuch XXXI*, 1963, str. 19–48. Separátní tisk je v knižovně H. Arendtové na Bard College (USA) (viz obr. 12 v obrazové části).

[137. Scholem Arendtové
Kodaň, nedatováno

dopisní papír Hotel Codan, Kodaň; německy]

Milá Hanno, velice děkuji za Váš dopis – předpokládám, že NZZ ty dopisy otiskne hned v příští literární příloze, která je ještě volná. Pozměnil jsem jenom větu o Murrelsteinovi.⁶⁷⁴ Mezitím jsem včera dostal telegram od Mandera asking my permission to publish. Výslovili jsme tedy naše názory, pokud to tadý bylo možné, a možná to bude užitečné.

Mám jinou malou starost: zařídil jsem, aby Vám nakladatelství Suhrkamp poslalo svazek esejí Judaica,⁶⁷⁵ který tam vyšel před pěti týdny, tj. umístil jsem Vaše jméno a adresu na soupis příjemců autorských exemplářů. Jelikož nezmiňujete, že byste knihu dostala, jsem na pochybách, jestli Vám do N.Y. došla. Napište mi prosím do Frankfurtu n. M., Parkhotel, Wiesenhüttenplatz, kde jsem do 8. října – chci s nakladatelstvím projednat tisk dopisů Waltera Benjamina, které jsou připraveny – pokud S.⁶⁷⁶ přijme všechny dopisy, které jsem vybral a které by tvořily větší svazek, než doposud chtěl převzít. Zpracoval jsem asi 3/4, nebo víc, zbytek Adorno. Možná by mohla kniha vyjít příští rok.⁶⁷⁷ Můžete si představit, jak skvělé věci tam mnohdy jsou.

Dnes večer je Jom kipur⁶⁷⁸ – nuže! Srdečné pozdravy

Váš

Gerhard

⁶⁷⁴ Věta byla kvůli omylu redakce nicméně otištěna v původní podobě.

⁶⁷⁵ *Judaica*, Frankfurt a M. 1963, první svazek dohromady tří svazků, které za Scholemova života vyšly pod tímto názvem v edici Bibliothek Suhrkamp.

⁶⁷⁶ Peter Suhrkamp.

⁶⁷⁷ Dvousvazkové vydání dopisů vyšlo roku 1966.

⁶⁷⁸ Den smíření.

[138. Arendtová Scholemovi
New York, 14. září 1963

dopisní papír The University of Chicago; německy]

370 Riverside Drive
New York 25, N. Y.
14. září 1963

Milý Gerhard,

posílám Vám v příloze kopie svých dopisů Zürcher Zeitung a ENCOUNTER. Samozřejmě je mi jasné, že budete zklamáný, ale snad také pochopíte, že jsem musela vyjádřit své stanovisko v této záležitosti. Nesmíte zapominat, že jsem se v celé téhle polemice doposud veřejně vůbec nevyjadřovala, ačkoli jsem příležitostmi k odpovědi přímo zaplavena. Zdali se vyjádřím či nikoli, ještě nevím, ale jisté to nebude v nejbližších měsících.

Publikace naší korespondence znamená tedy výjimku, která mi nevadila, dokud jsme se pohybovali v rámci „židovského sektoru“. Něco jiného je, pokud se s ní obracíme také na ne-židovský svět. Nemohla jsem, a patrně bych ani nechtěla, dělat nic proti tomu, že „the Jewish establishment“ úmyslně nebo neúmyslně špatně chápe a pokrýváje úmysl mé zprávy, ale nemůžete ode mne žádat, abych to, co považuji za nesmyslné pokrívování, ještě podporovala.

Ještě pár poznámek k Vašemu dopisu z 12. Už dnes nevím, co jsem Vám vyprávěla v Paříži o letech před rokem 33, ale pravděpodobně jsem Vám řikala, že jsem prostřednictvím svého prvního muže znala celou řadu tzv. „levicových intelektuálů“, např. B. Brechta, Hannse Eislera, Korsche. To ovšem neznamená, že jsem k nim patřila, a jisté ne to, že jsem „z toho vzešla“. Před rokem 33 jsem napsala dvě knihy a řadu článků, myslím, že jich většinu znáte. Kdybych bývala patřila k levicovým intelektuálům, dalo by se to patrně dohledat v těchto spisech. Sám víte, že to dohledat nelze.

Co se týče mé necitelnosti atd., snad ode mne neočekáváte, že Vám na to odpovím. Odpovídala jsem, pokud to přesahovalo osobní invektivu: „láska k židovskému národu“ atd. Mohla bych odpovědět také jiným směrem, totiž o roli „srdce“ v politice. Nemám teď k tomu čas, ráda bych Vás ale poprosila, pokud Vám to

čas dovolí, abyste se podíval do druhé kapitoly mé knihy o revoluci, ve které jsem se k těmto otázkám vyslovila.

Co říkám o „non participation“, neplatí pro milióny, jak jste špatně pochopil, nýbrž pro jednotlivé členy židovských rad. Ráda bych ještě jednou zdůraznila rozdíl v posuzování židovských rad na jedné straně, a masy židovského lidu na straně druhé. Tento rozdíl jsem ve své knize všude jasně popsala.

Slova banalita zla jste opět špatně pochopil. Jedná se o to, že zlo je povrchový fenomén, a ne o to, že je „banalizováno“ nebo bagatelizováno.⁶⁷⁹ Opak je pravdou. Rozhodující je, že naprosto průměrní lidé, kteří svým založením nebyli ani zlí, ani dobří, mohli způsobit tak nesmírnou pohromu.

Nakonec: to, že se „Němcům Eichmannovou smrtí ulehčilo vyrovnání s vlastní minulostí“, považují za báhorku. Ale dokonce i kdyby to nebyla báhorka, nebyl by to závažný argument. Konec konců v Jeruzalémě dělali proces, a když už se jednou dělá proces, je nutno se držet pravidel právního systému. Otázkou právě bylo, do jaké míry se takovéhle věci dají zvládnout právními prostředky. Všechny politické úvahy, ať už z jakékoli strany, by tu mohly být jen na škodu. Proces tady není od toho, aby se dělala historie, nýbrž aby se soudilo. Poté co byl vysloven rozsudek smrti, bylo by bývalo ve smyslu spravedlnosti nemožné jej nevykonat. Jediný důvod proti tomu by mohl být, že je někdo zásadně proti trestu smrti, a tento důvod jste tehdy ani Vy, ani jiní neuplatňovali, ačkoli Buber nyní prohlašuje, že to byl jeden z jeho důvodů.

Se všemi dobrými přáními pro Vaši evropskou cestu
Vaše

Hannah [psáno rukou]

P. S. Do 25. mne zastihnete v New Yorku, poté v Chicagu.

[Příloha 1; německy]

8. září 1963

Vážený pane Webere,

korektury sem dorazily 5. září! To bylo uprostřed výroční konference American Political Science Association, která končí teprve dnes. Neměla jsem tedy ani minutu času, abych Vám hned odpověděla. Nepřipadalo mi to ani tak důležité, protože původní termín tak jako tak nebylo možno v žádném případě dodržet.

Ráda bych, abyste Vy a dr. Streiff věděli, že idea publikování pochází od Gerharda Scholema a že jsem byla vlastně přesvědčena, že list Zürcher Zeitung nebude ochoten tuto korespondenci zveřejnit. Koneckonců už vyšla, v izraelském *Mittelungsblattu* 16. srpna 1963. Už z tohoto důvodu jsem považovala za velice nepravděpodobné, že byste ji otiskli. Říkáte, že zde přecházejí myšlenky a pocity od jednoho zodpovědného člověka k druhému, a já Vám za to děkuji. Mé vlastní mínění je, že ani Scholem, ani já jsme nevedli tuto diskusi na úrovni, která by opravňovala to, že se s ní předstupuje před široké publikum. Něco jiného je to v židovském sektoru, ve kterém celá ta polemika, a především zkomoření a nepochopení, původně vznikly. Scholemovy námitky přimázejí také jen poměrně úzký výsek této polemiky, a to platí možná i ještě více pro mou odpověď.

Tím nechci říci, že bych byla naprosto proti zveřejnění, ale chtěla bych Vás a pana dr. Streiffa nicméně ještě jednou velice poprosit, abyste tu věc zvažili. Dejte mi vědět, co si doopravdy myslíte, a pokud na tom budete trvat, dodám korektury tak rychle, jak je to možné.

Vyřídíte prosím panu dr. Streiffovi, jak velice mne potěšila jeho kritika knihy v *Zürcher Zeitung* a jak veliký dojem na mne učinil jeho referát z mé knihy o revoluci?

S přátelskými myšlenkami Vaše...

⁶⁷⁹ V anglickém překladu označuje Arendtová zlo jako „thought-defying“.

[Příloha 2; anglicky]

Vážený pane Mandere:

Děkuji Vám za dopis z 5. září. S tím, abych poskytla práva na první periodické vydání korespondence mezi profesorem Schollem a mnou v anglickém jazyce, nejsou žádné technické problémy. Má jediná technická podmínka by byla, že musím vidět a odsouhlasit anglický překlad.

Nicméně jsou tu jiné faktory. Tato korespondence se týká jednoho aspektu – knihy, která sice skutečně vzbudila mnoho polemiky, ale její význam považuji za okrajový. Má zpráva o procesu s Eichmannem se nezabývá židovskou historií, židovskou politikou, sionismem, Státem Izrael atd.; zabývá se pouze samotným procesem, a informovala jsem jen o problémech, které se vyskytovaly v průběhu procesu. Důraz na židovské aspekty v židovském tisku jsou pochopitelné, nicméně zkrslují skutečný obsah knihy. Myslím, že chápu a uvědomuji si, proč jsou pro profesora Schollemu zásadně důležité právě tyto čistě židovské záležitosti, ale současně bych chtěla jasně říci, že pro mě tím nejdůležitějším nikdy nebyly.

A pak je tu ještě jedna věc. Říkáte – – velice laskavě – –, že tuto korespondenci shledáváte „nesmírně zajímavou“. Ale já mám pocit, že tato debata se nevede v pojmech a na úrovni, jež by mohly ospravedlnit její vydání v Encounteru. Musím vzít v úvahu i skutečnost, že během debaty, kterou rozvířila má kniha, jsem se držela zpátky. Myslím, že to byla za těch poměrně zvláštních okolností jediná správná možnost. Ale musím se pochopitelně vyvarovat dojmů, že tento dopis Schollemovi (starému příteli) je celá, či dokonce podstatná část toho, co bych musela říci, kdybych se kdy rozhodla veřejně odpovídat.

Zřejmě jste si všiml, že neříkám jednoznačně Ne. Kopii tohoto listu zasílám prof. Schollemovi. S konečným rozhodnutím počkám, dokud mi Vy a Schollem neodpovíte.

Srdečně

Hannah Arendtová

[139. Scholem Arendtové
Kodaň, 19. říjen 1963; německy]

Kodaň, 19. října 1963

Milá Hanno,

Váš dopis sem dorazil dnes a spíše mne překvapil nežli zklamal. Nic v těchto dopisech, a rovněž nic ve Vašem počátečním souhlasu s publikací, nebylo vázáno na nyní ve Vašem dopise zmíněný „židovský sektor“, a ochota dvou redaktorů N. Z. Z. onu korespondenci okamžitě otisknout, která Vás očividně tak překvapila, vsuktu dokazuje, že se mylíte. Píšete mi, se byste ráda přeformulovala pár nenuceně formulovaných vět, pokud by NZZ korespondenci chtěl otisknout, pak ale – jak vidím z Vašeho dopisu Weberovi – jste se pokusila NZZ od otištění zcela odradit, se zcela novým zdůvodněním. To je věc, která mne překvapuje; je to, jako byste dostala second thoughts. Nevím, co si mám o tom myslet, a už vůbec ne po dopisu Mr. Manderovi. Nechápu, proč by nyní, poté co jste se se svou knihou obrátila na celou veřejnost, ne na Židy nebo na křesťany, měl v diskusi existovat rozdíl mezi židovským a nežidovským sektorem. Tím, že svou odpověď „nesmyslné zkomolení“, a dovolujete v mém dopise považujete za „nesmyslné zkomolení“, a dovolujete čtenáři, aby si učinil úsudek, „nepodporujete“ zkomolení, nýbrž osvětľujete vlastním světlem.

Doufám že se, dokud budu v Evropě, dozvím, jestli nyní ještě učiníte ony plánované stylistické změny, nebo jestli chcete N.Z.Z. a Encounteru odříct. Jsem v Kodani, hotel Codan, do konce září, potom do 7. října ve Frankfurtu n. M., Parkhotel, Wiesenhüttenplatz, jakož od 8–14 října v Curychu, Hotel Seidenhof. Nevím, proč Váš dopis (airmail) potřeboval do Kodaně 4 dny, je to teď poštovní řád?

S nejlepšími přáními k Roš ha-šana

Váš Gerhard

[140. Arendtová Scholemovi
New York, nedatováno; německy]

Milý Gerhard, právě přišel Váš dopis. Z výše uvedeného vidíte, že jsem poslala obtahy zpět Zürcher Zeitung. Second Thoughts? Well, not exactly. Při Vaší původní prosbě jsem myslela pořád jenom na Mitteilungsblatt nebo na něco podobného. Co považuji za zkomolení, je to, že má zpráva je oceňována jako „kniha Žida o Židech“. A mé pochyby se týkají skutečnosti (?), že naše korespondence, která se točí výlučně kolem tohoto židovského aspektu, tuto tendenci jenom podpoří.

Chystám se odjet do Chicago. Zastihnete mne tam do 15. prosince: Quadrangle Club, 1155 East 57th, Chicago 37, Ill.

Dobrý Nový rok

Váš

Hannah [psáno rukou]⁶⁸⁰

⁶⁸⁰ Arendtová napsala na dolní polovinu průklepu dopisu Werneru Weberovi z 23. září 1963 tento dopis:

„Vážený pane Weber! Připojuji opravené obtahy. Jak uvidíte, nezměnila jsem jen příliš neformální výrazy, nýbrž také jsem tu a tam připojila či škrtnla nějakou větu. Na polemice samotné to nic nemění. Rovněž jsem škrtnla zdravotní formulku na konci dopisu, protože Scholem to ve své redakci rovněž udělal.

Mezitím se na mne obrátil Encounter s prosbou o anglická práva. Napsala jsem jim nejprve ve stejném smyslu jako Vám. Kdyby ale přesto měli zájem, byla bych ráda, aby to byl překlad textu, který vyšel u Vás. Mohl byste jim poslat jeden výtisk – att. Mr. Mander. S přátelskými pozdravy Vaše Hannah Arendtová.“

[141. Scholem Arendtové
Jeruzalém, 27. červenec 1964
dopisní papír The Hebrew University of Jerusalem; německy]

27. července 1964

Milá Hanno,

mezi 8. a 22. říjnem budu asi deset dní v New Yorku, kde budu mít 21. výroční přednášku v Institutu Leo Baecka o Walteru Benjaminovi.⁶⁸¹ Po Vašem odmlčení minulý podzim si nejsem jistý, jak je mám chápat. Pokud bychom se ale chtěli vidět, je k tomu, pokud budete v této době v New Yorku, vhodný moment.

14. srpna odjíždíme, a nemá smysl posílat sem zprávy jen tak naslepo. Pošta mne v Evropě zastihne

do 30. srpna, Ascona, hotel Tamaro

do 14. září Frankfurt n. M., Parkhotel, Wisenhüttenplatz

do 22. září, Štrasburk, hotel Carlton.

Takže možná na shledanou!

Srdečné pozdravy

Váš

Gerhard

Scholem

⁶⁸¹ Scholem měl v září 1964 v New Yorku osmou Leo Baeck Memorial Lecture. Vyšla in: *Yearbook des Leo-Baeck-Instituts*, 10, 1965, str. 117–136 (německy: *Walter Benjamin*, in: *Neue Rundschau*, 76, 1965, str. 1–21. Znovu otištěno in: G. Scholem, *Judaica*, II, str. 193–227).